

fa masculí: «prenent-hi antes lo *xocolata*», «quitar-me les ganes de pendre *xocolata*», *Coll. B. V.*, 159, 123, amb nota de Galí: «el *xocolatet* deia alguna vegada»; i també devia usar la variant *xocolata*, tenint en compte el joc de mots que fa amb *jaculatori*, -òria: «completres de bon matí les obligacions --- d'oír les tres misses en lo oratori, han seguit després los saludables efectes *xocolatoris*, amb gots d'aigua fresca i algunes figures ---; si bé que alguns --- no han passat de mitja presa --- de *xocolata*, amb pa o coca de Sta. Perpètua», *ibid.* 129.

Amb el vocalisme originari, ja en: «dos cabassos de portar *xocolata*» en un inv. de Cervera de 1789, *D.Ag.*, encapçalant-ho, però, i exemplificant-ho, amb la forma *xocolata*.

Era la forma més usual a Bna. en els meus tendres anys: *lā šəkulātā*, si bé alguns reservaven l'ús femení per al beuratge, i quan era sòlid deien *əl šəkulātā*; o bé *lā* o *əl šukulātā*. També en romanços: «amb el *xocolate* matí y tarde / ---», «allí, a Sant Hipòlit, tenen la dinada, / a la ciutat de Vic prenen *xocolata* / y, a posta de sol, a Barcelona entraren», *Romillo*. (MilàF, 284F, 285.11). Com que l'it. distingeix entre «*cioccolato*: in tavolette» i «*cioccolata* in tazza o in polvere» (Migliorini, *Cos'è un vocabolario*, 37) és possible que aquesta variant la rebessin del català, d'importadors nostres: car la -a, i el consegüent canvi de gènere, a penes podrien explicar-se fora de la fonètica del cat. central, ross. i balear; Angel. Prati en cita molta documentació italiana, de la qual resulta que *cioccolata* no hi apareix fins a fi S. XVII i princ. S. XVIII (Redi, Rinuccini, Fagioli), mentre que de *cioccolatte*, -ato n'hi ha molta més documentació, en aquells mateixos i en molts altres, des de 1535 (Ramusio); aquest, i molts dels altres, com a dades directes de viatgers d'Amèrica.

Quant al català, en altres llocs l'adaptació ha estat diferent: *xocolata* cat. occid. d'Àger (Porcioles, *Folkl. V. d'A.*, 27); ross. *xicolata* (Saisset, *Munt de coses*, 11; *Catal. d. R.*, 254); val. *xocolate* («Coves del *šəkōlātē*») a les muntanyes de Castalla (1963); i en forma purista: *šəkōlāt* (escrit *jocolat* per CROs, 1764, p. 134, i Sanelo, I, 93v2). Escrig vaciïlla entre els dos. Mall. *xocolate* m. *DFgra.*, *xicolate* *DAMen.*; l'*AlcM* s'absté de donar pron. i forma mall. (s. v. *bombó* usava *xocolat*) però, encapçalant plausiblement per *xocolata*, en dóna cita en un escr. mall. recent, junt amb *xicolati* a *L'Ignorància* i (com a forma pronunciada) a *Sóller* i a Menorca.

No és exacte parlar d'un mexicà o nàhuatl *chocolatl*, mot estrany als diccs. nàhuatls de Molina etc. i mot que els indis rebutgen encara com a foraster, com explico en el *DCEC*, tot afegint més dades a la documentació de García Isazbalceta, Robelo, Lenz, Loewe, *Zs. f. vgl. Sprachfg.* LXI, 93-95, i Friederici, *Amer. Wb.*, 182. Sembla tractar-se d'una barreja, feta pels conquistadors castellans, entre els mots nàhuatl *pōcōtl* 'lavor de ceiba' i *kakawāt* 'beguda de cacau', ingredients que entraven en l'antiga forma de preparar la xocolata, practicada pels azteques. A les dades cast. aplegades allà es pot afegir encara el cubà *chocolate*,

en les accs. secundàries 'soconusco' i «malversación de fondos en tiempos coloniales», de les quals dóna explicació Fdo. Ortiz (*Catauro de Cubanismos*, 28).

DERIV.: *Xocolatada*. *Xocolater* [Belv.]; mall. *PdA.*-Penya (*Po. Pop.*, 80, 33, veg. s. v. *xocar*); a la Vall de Benasc anomenen *xocolaters* a la gent d'Ancils, com a ètnic humorístic (*šokolatēs*, Eresué, 1965). *Xocolatera* 'atuell de fer o servir xocolata': «vaig assure'm a pendre xocolata; i, mentre en Pau me l'abocava a la xicra, vaig dir-li: —Avui el dia --- Mal temps mestressa ---. Vaig somriure i em vaig aixecar de taula; ell, agafant el plat, la xicra i la *xocolatera* --- se n'anà --- a la cuina ---», Ruyra (*Rem. de T.*, *Pinya d. R.* II, 57.8). *Xocolateria*: «A la *xac.* --- del carrer més Baix de Sant Pere --- els xerrics, ab les safates de la *xocolateria* sotaixella, a tall de llibres, se disposaven per a la capta», Pons Mass. (*Auca d. l. P.*, 88, 105). *Xocolati* [*DFa.*]; -ina. + *Aixocolotat* 'de color de x.', val. *atxocolotat*: «a la font de la Figuera --- usen --- trapijar --- el raïm ---; sonta, que és la farga ---; després de premsada la brisa --- el solatge és la sonta, d'un aspecte *atxocolatat* --- assecada es ven ---», J. G. M. 1957.

XOFER (pron. *šufér*), pres del fr. *chauffeur* 'foguener d'una locomotora' i 'xofer', derivat de *chauffer* 'escalfar'. □ 1.^a doc.: *DFa.* 1934; ho recordo ja d'ús general c. 1909.

Xofla, xofre (*D.Ag.*), V. *safarós* *Xof, xofir*, V. *xafar* *Xoia* 'pinya' mall. local, potser relacionat amb *toia*

XOIXA, 'mandra', 'persona deixada' (localisme cat. or.) i 'cabana' (men.), en part poden ser de creació expressiva; però com que, en la forma *xossa*, en el País Valencià significa, no sols això últim, sinó també 'barri, broma, gatzara', es deu tractar alhora, i majorment, d'un manlleu del cast. *choza* 'cabana', d'on 'vida en contuberni i sense condícia'.

Xoixa s'usa entre els escolars i mestres del gran Col·legi i internat del Col·lell (entre Banyoles i Olot), segons el P. Serra, amb el sentit de 'mandra, peresa' (*AORBB* v, 1932, 240): «avui tinc una *xoixa*!». L'*AlcM* recull, en el Berg. i Solsona, l'adj. *xoix, xoixa* «brut, deixadot, en el vestit o en l'obrar», sens dubte inseparable d'allò.

Altament amb aquests coincideix *xoixa* «cabana, casa petita i miserable» men. (Moll, *BDLC* XIII, 1924, 274), evidentment manllevat del cast. *CHOZA* (<PLŪTĒA). Aquest castellanisme es manté en forma més intacta en el P. Val.: *šōsa*: «*šōça*: choza», Escrig; però allà també li donen una acc. moral, figurada, de 'gatzara, barrila', com veiem pel fet que MGadea i Escrig recullen, en llur bàrbara grafia apitxada, aquest l'adjectiu «*šosós*: jocosos», i aquell, el substantiu: «*Pšp* Ventura era un sugète gistós, com Pèp de Cajuja ---, y com ú y atre congeniaven --- may tingueren un fest' enllà, havent una *šōsa*, y un canet en ple, quant s'ajuntaven en atres de la schua còrde» (*T. del Xè* I, 177).

Combinant les dades, veiem l'etim.: és prou sabut que de la vida en un tuguri o barraca ve l'embruta-